

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Ennser-Kananen, Johanna; Iikkanen, Päivi

Title: Haavoittuneita ja kärsiviä? : siirtolaisnaisten toimijuus osana tutkimusta

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © 2022 Kirjoittajat

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Ennser-Kananen, J., & Iikkanen, P. (2022). Haavoittuneita ja kärsiviä? : siirtolaisnaisten toimijuus osana tutkimusta. In E. Laakkonen, T. Sotkasiira, I. Lehto, & M. Heikkilä (Eds.), *Haavoilla – käsite ja kokemus : aikuiskasvatuksen näkökulmia rikkoviin elämäntilanteisiin* (pp. 324-346). Jyväskylän yliopisto. Sophi, 146. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9423-5>

Haavoittuneita ja kärsiviä? Siirtolaisnaisten toimijuus osana tutkimusta

Johanna Ennser-Kananen & Päivi Iikkanen

Aikuiskasvatukseen liittyvä kirjoituskutsu oli erittäin kiinnostava, vaikkakin kirjan teema ”haavat” herätti meissä paljon kysymyksiä. Kutsussa kerrottiin, että ”kirjassa haavaa käytetään käsitteenä ja metaforana kuvaamaan aikuisuudessa vastaantulevia rikkovia elämäntilanteita, kokemuksia ja kriisejä”. Mietimme, mitä tällainen kirja tarkoittaisi siirtolaistaustaisten naisten kanssa työskenteleville tutkijoille. Ei olisi kovin vaikeaa täyttää kokonaista kirjaa, tai jopa kirjasarjaa, osallistujiemme henkisillä, fyysisillä, sosiaalisilla tai tunneperäisillä ”haavoilla”. Kärsivän siirtolaisen (tai maahanmuuttajan, kuten muualta Suomeen muuttaneisiin ihmisiin yleisemmin viitataan) diskurssi on niin yleinen, että uutta tähän teemaan liittyvää kirjan lukua ei mielestämme tarvita. Siksi päättimme kirjoittaa tätä juurtunutta puhetapaa vastustavan luvun.

Haavoittuvuuden käsitettä on käytetty muun muassa sosiaalityön tutkimuksen alalla (Fawcett 2009) kuvaamaan yhtäältä haavoittuviksi määriteltyjen ryhmien suojelun tarvetta, ja toisaalta heidän toimijuutensa edistämistä sekä näiden näkökulmien yhteensovittamisen haasteita. Haavoittuvuuden käsitettä on käytetty myös perusteena laeille, joilla pyritään suojelemaan ihmisiä itselleen tai ympäristölleen haital-

lisilta toimintamalleilta, kuten joutumiselta ihmiskaupan tai parituksen uhreiksi (Munro & Scoular 2012). Vaikka tarkoitus onkin hyvä, saattaa haavoittuvuuden korostaminen johtaa yksilöiden toimijuutta rajoittaviin käytänteisiin, jotka pikemminkin lisäävät heidän haavoittuvuuttaan kuin vähentävät sitä. Riskille alttiiden väestöryhmien heikkoa asemaa voidaan kuitenkin parantaa ainoastaan silloin, kun yksilöiden edun ymmärretään vaativan vallitsevien valtarakenteiden kyseenalaistamista, kuten Vanessa E. Munro ja Jane Scoular (2012) toteavat.

Olemme samaa mieltä Alyson Colen (2016) ja Estelle Ferraresen (2016) kanssa siitä, että haavoittuvuutta tulee tarkastella olemassa olevan poliittisen todellisuuden näkökulmasta yksilö- ja järjestelmätason yhteensovittamisen haasteena sen sijaan, että haavoittuvuutta käytettäisiin ainoastaan yksilöiden hallinnan keinona. Haavoittuvuutta on tärkeä ymmärtää ennemminkin vallitsevana asiantilana (eng. *condition*) kuin tiettyyn yksilöön tai ryhmään liittyvänä pysyvänä ominaisuutena (Cole 2016). Aikuiskasvatuksen ja soveltavan kielentutkimuksen tulee tähdätä nykyistä voimakkaammin tämänkaltaisen sosiaalisen muutoksen mahdollistaviin prosesseihin. Ei voida tyytyä vain tuomaan esiin sellaisten yksilöiden kokemuksia ja identiteettejä, jotka järjestelmän tasolla määritellään haavoittuviksi.

Siirtolaisten eri tavoin ilmenevään ”haavoittuvuuteen” liittyvää tutkimusta on runsaasti. Nämä tutkimukset käsittelevät esimerkiksi siirtolaisten kansalaisuutta (oleskeluluvat), kielitaitoa, sosioekonomista asemaa, palveluiden saatavuutta, työllistymistä, yhteiskunnallista asemaa ja osallisuutta, mielenterveyttä ja fyysistä terveyttä sekä identiteettiä, jota uhkaa jatkuva järjestelmätason rasismi ja muukalaisviha. Ei ole sattumaa, että siirtolaistaustaisten ihmisten, tai muiden aikuisten kielenoppijoiden, tutkimus keskittyy haavoihin ja haavoittuvuuteen. Muun muassa Eve Tuck ja K. Wayne Yang (2014) ovat sitä mieltä, että alkuperäisyhteisöihin keskittyvä tutkimus on tuonut turhan voimakkaasti esiin nimenomaan ei-valkoihoisten, pienituloisten tai ei-heteroseksuaalisten yhteisöjen haavoittuvuuteen liittyviä tarinoita. He lisäävät, että akateeminen viehtymys kiputarinoihin on huolestuttavaa niin tirkistelynhalunsa kuin hellittämättömyytensä vuoksi. Tuck ja Yang kyseenalaistavat voimakkaasti tämän tyyppisen tutkimuksen, jossa niin sanotusti ”vähemmän arvokkaiden” henkilöiden (eng. *subaltern*) annetaan kertoa ainoastaan

tuskastaan. (Tuck & Yang 2014, 226–227.) Olemme tästä heidän kanssaan samaa mieltä ja olemme huomanneet samaa taipumusta myös siirtolaistaustaisia ihmisiä käsittelevän tutkimuksen yhteydessä.

Muun muassa aksentismin (erilaisten aksenttien sekä niitä käyttävien puhujien asettamisen arvojärjestykseen) on osoitettu liittyvän kielen sijasta etniseen ja rodulliseen syrjintään (esim. Ennser-Kananen, Halonen & Saarinen 2021; Ramjattan 2019). Myös esimerkiksi väite siitä, etteivät rodullistetut kaksikieliset latinotaustaiset opiskelijat Yhdysvalloissa ”täytä kielitaitovaatimuksia”, liittyy vinoutuneisiin valkoihoisuuden perustuviin normeihin, joilla ei ole mitään tekemistä opiskelijoiden todellisen kielitaidon kanssa (Flores & Rosa, 2015; Rosa 2019). Jo nämä muutamat esimerkit osoittavat, että haavojen kuvailemisen sijasta on syytä tarkastella haavoittajien toimintaa nykyistä kriittisemmässä valossa. Myös edempänä esittämämme aineistoesimerkit kertovat vahvasti siitä, että tämänkaltaista työtä tarvitaan lisää.

Koska haluamme kyseenalaistaa haavoittuvuuden tutkimukseen liittyvän hiljentämisen perinteen sekä sensaatiohakuisuuden, keskitymme tässä luvussa kahteen aihealueeseen, jotka eivät mielestämme ole saaneet tarpeeksi huomiota. Kuten kirjan toimittajatkin huomauttivat kirjoituskutsussaan: ”Haavoittaminen on paitsi yksilöiden välistä väkivaltaa, myös rakenteellista, poliittista ja taloudellista väkivaltaa.” Pohdimme tässä kappaleessa muutamien tutkimuksistamme valitsemiemme aineistoesimerkkien avulla sitä, millaisia haavoittuvuuden tarkasteluun liittyviä kysymyksiä aineistomme ovat meissä herättäneet. Nostamme tarkasteluun sen, miten erityisesti siirtolaisnaisten omaa toimijuutta voitaisiin tuoda vahvemmin esiin tutkimuksessa.

Positiot ja toimijuus

Etnografisessa tutkimuksessa yleensä, sekä erityisesti tämän tekstin osalta, on tärkeää huomioida omat lähtökohtamme (Ennser-Kananen 2020). Olemme molemmat valkoihoisia tutkijoita, jotka työskentelevät suomalaisessa yliopistossa. Määrittelemme itsemme naisiksi, aivan kuten tutkimukseen osallistujammekin, ja monien osallistujiemme tavoin olemme myös äitejä. Nämä tekijät yhdistävät meitä ja osallistu-

jiamme sekä edesauttavat yhteisymmärryksen syntymistä. Emme kuitenkaan elä heidän kanssaan samanlaisessa todellisuudessa. Päivi Iik-kanen jakaa monien osallistujiansa kanssa akateemisen koulutuksen, kotiäitiyden ja sen jälkeisen töihin paluun kokemuksen, mutta toisin kuin tutkimuksensa osallistujat, hän on valkoihoinen syntyperäinen suomalainen. Johanna Ennsler-Kananen puolestaan on itsekin muuttanut Suomeen muualta. Kuitenkin sosioekonomiseen asemaan, koulutukseen ja ihonväriin liittyvät etuoikeudet, jotka kaikki kytkeytyvät toisiinsa, ovat avanneet hänelle sellaisia ovia, jotka pysyvät kiinni monille hänen tutkimukseensa osallistuvilla naisilla. Esimerkiksi siitä huolimatta, että Ennsler-Kananen on sekä suomen oppija että tulee kulttuurisesti suomalaisen yhteiskunnan ulkopuolelta – samoin kuin hänen tutkimuksensa osallistujatkin – hänen on ollut mahdollista rakentaa akateemista uraa eri maissa sekä jakaa lastenhoitovelvoitteita puolisonsa kanssa. Nämä kokemukset ja näkökulmat vaikuttavat tutkimusprosessiin sen jokaisessa vaiheessa, mukaan lukien sen, miten tulkitsemme aineistomme ja mihin johtopäätöksiin tutkijoina päädyimme.

Koska asemioimme itsemme sekä erilaisuuden että samanlaisuuden käsitteiden kautta suhteessa osallistujiiimme, lähestymme aihepiiriä *intersektionaalista* näkökulmasta. Laajimmin ymmärrettynä intersektionaalinen näkökulma korostaa erilaisten sosiokulttuuristen tekijöiden, kuten rodun, sukupuolen, fyysisen toimintakyvyn ja yhteiskunnallisen aseman, yhteenkietoutumista sekä tästä aiheutuva syrjintää ja haittaa. Intersektionaalisen tarkastelun juuret ovat kriittisessä oikeustieteessä sekä kriittisessä rotuteoriassa (CRT) (Crenshaw 1989). Se on kuitenkin levinnyt monille muillekin tieteenaloille, kuten sukupuolen tutkimukseen, sosiologiaan, koulutukseen sekä soveltavaan kielitieteen. Hyvän yleiskuvan intersektionaalisuudesta käytyyn keskusteluun saa esimerkiksi tustutamalla Devon Carbadon ja kumppaneiden (2013), Ann-Dorte Christensenin ja Sune Qvotrup Jensenin (2012) sekä Sumi Chon, Kimberlé Crenshaw ja Leslie McCallin (2013) teksteihin. Niissä esitetyt näkökulmat valaisevat hyvin tämän luvun aihepiiriä. Sovellamme intersektionaalisuutta käytäntöön huomioimalla ne moninaiset ja yhteenkietoutuneet syrjinnän tasot, joita osallistujamme kohtaavat. Otamme myös huomioon oman osallisuutemme ja asemamme yhteiskunnallisissa rakenteissa, jotka ylläpitävät näitä syrjiviä rakenteita.

Samalla haastamme sellaisen lähestymistavan, jossa syrjintää ”lisätään syrjinnän päälle” (tai haavoja haavojen päälle) ja jätetään huomioimatta sen kaltainen syrjintä, jota syrjintään ja haavoittuvuuteen keskittyminen itsessään saavat aikaan. Tavoittemme on luoda vivahteikas kuva osallistujiemme kokemuksista sekä tuoda esiin heidän toimijuuttaan.

Toimijuuden käsite auttaa havainnollistamaan tutkimukseemme osallistuneiden ihmisten todellisuutta. Toimijuuden klassisen määritelmän mukaan termillä viitataan sosiokulttuurisesti välittyvään kykyyn toimia (Ahearn 2001, 112). Tässä määritelmässä korostuvat sekä toimijuuden yksilöllinen että sosiaalinen puoli. Useat tutkijat (mm. Deters ym. 2014) kehottavat lähestymään toimijuuden käsitettä monitieteisesti eri näkökulmista, sillä minkään yksittäisen tieteenalan tuottama määritelmä ei vaikuta riittävältä. Toimijuudesta puhuttaessa myös sen muuttuva ja kehittyvä luonne tulisi huomioida. Mikhail Bakhtinin (1984) mukaan ihmiset ovat aktiivisia; he hyödyntävät kykyään toimia luovalla tavalla reagoimalla vastuullisesti jokapäiväisiin tapahtumiin ja kielenkäyttöön. Toimijuuden käsitteen kautta kiinnitämme huomioita yksilöiden potentiaaliin. Lisäksi pidämme tärkeänä käsitellä sellaisia rakenteellisia haasteita, jotka asettavat esteitä siirtolaisnaisten toimijuudelle.

Kuten muun muassa Camilla Nordberg (2015) toteaa, hyvinvointiyhteiskunnan rakenteet rajoittavat usein siirtolaistaustaisten äitien omaa toimijuutta eikä heille anneta mahdollisuuksia toteuttaa itseään. Heitä kohdellaan ensisijaisesti (koti)äiteinä eikä aktiivisina kansalaisina, jotka haluavat oppia kieltä ja tulla täysivaltaisiksi yhteiskunnallisiksi toimijoiksi. Jaana Vuori (2012b) puolestaan huomioi, että siirtolaisnaisiin kohdistuvat viitteet hänen tutkimissaan kotoutumiseen liittyvissä opaskirjoissa yhdistettiin lähes yksinomaan tasa-arvoon – tai lähinnä perheen sisäiseen puolisoiden välisen tasa-arvon puuttumiseen. Suoraan naisille kohdistettua puhetta, viittauksia kodin ulkopuoliseen toimintaan tai naisten omaan toimijuuteen ei Vuoren aineistosta löytynyt juuri lainkaan (Vuori 2012b). Siirtolaisnaiset määritellään lähes poikkeuksetta ”haavoittuneiksi” joko henkilökohtaisten ominaisuuksiensa tai perhetilanteensa perusteella. Samalla jätetään huomioimatta yhteiskunnallisten olosuhteiden ja syrjivien valtarakenteiden tuottama haavoittuvuus.

Siirtolaisnaiset Suomessa

Kansainväliseltä kannalta katsottuna suomalaiset kotoutumistoimet ovat tasokkaita, sillä Suomi sijoittui 10 parhaan joukkoon 56 maata kattavassa Migrant Integration Policy Index (2020) -vertailussa. Siinä vertaillaan kahdeksaa kotoutumisen osa-aluetta, joita ovat työvoimamarkkinoiden joustavuus, perheenyhdistäminen, koulutus, terveys, poliittinen osallistuminen, pysyvän oleskeluluvan ja kansalaisuuden saaminen sekä syrjinnän vastainen toiminta. Siirtolaisille suunnatun suomalaisiin kotoutumispalveluihin liittyvän kyselyn tulokset ovat varsin samansuuntaisia (Karinen ym. 2020). Toisaalta EU:n toteuttaman laajamittaisen kyselyn (European Union Agency for Fundamental Rights 2018) mukaan Suomessa asuviin Afrikan mantereelta kotoisin oleviin henkilöihin on kohdistunut mukana olevista maista eniten rasistisia tekoja, vaikka afrikkalaistaustaisten asukkaiden määrä oli Suomessa kaikkein pienin.

Kansainväliset vertailut perustuvat usein varsin perinteisiin kotoutumisen mittareihin, joita on myös kritisoitu voimakkaasti (Schinkel 2018). Myönteisestä yleisvaikutelmasta huolimatta voimakasta kritiikkiä ovat myös Suomessa saaneet osakseen esimerkiksi kotoutumiskäytänteiden tehottomuus ja suppeus (Ala-Kauhaluoma ym. 2018; Pöyhönen & Tarnanen 2015), siirtolaisten ulossulkeminen ja heikko menestys ammatillisessa koulutuksessa (Kärkkäinen 2017) sekä aiemman koulutuksen tunnustamisen ongelmat ja heikot työllistymismahdollisuudet (Iikkanen 2020, Larja 2018). Nimeen perustuva syrjintä työmarkkinoilla (Ahmad 2020) on myös valitettavan yleistä. Valkoihoisuuden normin on myös havaittu heikentävän siirtolaisten mahdollisuuksia ja hyvinvointia peruskoulussa (Ennsner-Kananen 2020), työllistymisessä ja työpaikoilla toimimisessa (Krivonos 2019a, 2019b) sekä ammatillisen kehittymisen yhteydessä (Viesca ym. 2022). Erityisesti siirtolaistaustaisten äitien kohdalla ongelmana on, että kielen oppiminen nähdään ainoana mahdollisuutena yhteiskunnalliseen osallistumiseen (Intke-Hernández 2020).

Maahanmuuton tutkimus on perinteisesti keskittynyt ongelmiin ja puutteisiin, joita Suomeen muuttavilla on muun muassa koulutuksen, työllistymisen tai uuteen kotimaahan kiinnittymisen osalta. Esimerkiksi Sanna Kurrosen (2021) laatima Elinkeinoelämän valtuuskunnan arvio ”maahanmuuttajanaisten loukuista” edustaa juuri tämäntyypistä

raportointia. Suomalaisessa siirtolaisuuteen ja maahanmuuttoon liittyvässä keskustelussa näkyy vahvasti niin sanottu *puutediskurssi* (*deficit view*, Anthias, Morokvasic-Müller & Kontos 2013). Tällä tarkoitetaan sitä, että siirtolaisilta lähtökohtaisesti ”puuttuu” joitakin tärkeinä pidettyjä ominaisuuksia ja että yhteiskunnan tehtävä on ”korjata” nämä puutteet. Puhetapaa käytetään erityisesti siirtolaisnaisiin liittyen. Varsinkin naisista, jotka ovat (tilapäisesti) työvoiman ulkopuolella esimerkiksi lastenhoidon vuoksi, puhutaan usein ongelmakeskeisesti. Koska työvoiman ulkopuolella olevien siirtolaisten, kuten kotivanhempien, kotouttamistoimet ovat kuntien vastuulla työvoimahallinnon sijasta, erityisesti tähän ryhmään kuuluvien naisten saattaa olla vaikeampi päästä kielikoulutukseen myöhemmissä elämänvaiheissa (OECD 2018). Tämä jako saattaa johtaa myös siihen, että tietyt siirtolaisryhmät, kuten kotiäidit, putoavat palvelujärjestelmän ja systemaattisesti toteutetun kotouttamistyön ulkopuolelle (OECD 2018; Vuori 2012a).

Suomeen muualta muuttaneilla on myös usein ongelmia jatko-opintoihin pääsyssä kantasuomalaisiin verrattuna. Vaikeuksia kokevat erityisesti Afrikan mantereelta (esimerkiksi Somaliasta) kotoisin olevat naiset (esim. Ronkainen, Vapalahti & Tessieri 2017). Edistyneemmille oppijoille suunnatuista kielen opiskelumahdollisuuksista, samoin kuin työelämäsuuntautuneista ohjaus- ja neuvontapalveluista, on myös pulaa. Näiden palveluiden laajempi saatavuus edesauttaisi erityisesti korkeasti koulutettujen siirtolaisnaisten sijoittumista työmarkkinoille (Lainiala & Säävälä 2010). Tutkimus, joka nostaa esiin siirtolaisnaisten epätasaron kokemuksia, on tärkeää, koska sen avulla voidaan herättää keskustelua yhteiskunnallisista järjestelmätason ongelmista, jotka ovat usein syynä esimerkiksi siirtolaisnaisten haavoittuvaan asemaan. Näemme kuitenkin ongelmallisena sen, että tällaisissa tutkimusasetelmissä tietyn väestöryhmän, kuten siirtolaisnaisten, haavoittuvuus ylikorostuu ja heidän oma toimijuutensa jää huomioimatta.

Siirtolaisnaiset ”haavoittuneina” ja aktiivisina toimijoina

Koska haluamme kyseenalaistaa ”haavoittuneen siirtolaisnaisen” diskurssin, olemme valinneet tutkimusaineistostamme analysoitaviksi

kolme siirtolaisnaisten toimijuutta kuvaavaa esimerkkiä. On tärkeää huomata, että käytämme aineistoamme esimerkinomaisesti havainnollistamaan sitä, miten siirtolaisnaisten toimijuutta voidaan tutkimuksessa korostaa. Sen sijaan, että esittäisimme aineistostamme diskursiivisia tai temaattisia säännönmukaisuuksia, pohdimme näitä esimerkkejä siitä näkökulmasta, millaisia haavoittuvuuden tarkasteluun liittyviä kysymyksiä ne meissä tutkijoina herättävät.

Kaksi ensimmäistä aineistoesimerkkiä ovat peräisin Iikkasen väitöskirjatutkimuksesta (Iikkanen 2020), johon osallistui kahdeksan siirtolaistaustaista kotivanhempaa (seitsemän naista ja yksi mies). Kotivanhempien lisäksi haastateltiin neuvolan osastonhoitajia (kaksi) ja terveydenhoitajia (viisi). Tutkimukseen osallistuneet kotivanhemmat löytyivät monikulttuurisesta, kaikille lapsille ja heidän vanhemmilleen avoimesta perhekahvilasta, jonka toimintaan tutkija itsekin osallistui oman lapsensa kanssa. Perhekahvilassa muun muassa leikittiin, laulettiin, luettiin, tanssittiin, leivottiin, järjestettiin juhlia sekä keskusteltiin vanhemmuudesta, terveydestä ja muista kävijöitä yhdistävistä teemoista. Tutkimukseen osallistuneet siirtolaisvanhemmat olivat kaikki vapaaehtoisia muuttajia, jotka olivat tulleet Suomeen työn, opiskelun tai puolisonsa kautta. Osallistujat olivat asuneet Suomessa enintään viisi vuotta ja kykenivät keskustelemaan tutkijan kanssa englanniksi tai suomeksi. Tutkimuksessa haluttiin välttää tulkin käyttöä. Osallistujien kotimaat olivat Afganistan, Australia, Etelä-Korea, Indonesia, Puola, Unkari, Yhdysvallat ja Vietnam, ja ikähaitari oli tutkimuksen alkaessa 26–44 vuotta (osallistujien keski-ikä oli 34 vuotta). Osallistujista vain yksi oli suorittanut pelkästään peruskouluopinnot. Kolmella osallistujalla oli ammatillinen tutkinto, kolmella maisterin tutkinto ja yksi oli väitellyt tohtoriksi. Tutkimushaastattelut olivat vapaamuotoisia, ja niissä keskusteltiin pääasiassa kielitaidon (erityisesti englannin kielen taidon) roolista kotoutumisessa. Keskusteluissa sivuttiin myös (koti)äitiyteen, äitiyden ja palkkatyön yhteensovittamiseen sekä Suomessa asumiseen ja suomalaisuuteen liittyviä teemoja. Osallistujia haastateltiin kolmen vuoden aikana kaksi tai kolme kertaa. Väitöstutkimuksen aineistoa analysoitiin sisällönanalyysin ja narratiivisen analyysin avulla.

Esimerkki 3 on Ennser-Kanasen aineistoa sukupuolirooleihin liittyvältä oppitunnilta aikuisille suunnatussa peruskouluopetuksessa. Kan-

salaisopisto, jossa tutkimus toteutettiin, järjestää kahden vuoden pituisia peruskouluopintoja aikuisille oppijoille. Opiskelijoista suurin osa on pakolaistaustaisia siirtolaisia Afrikasta ja läntisestä Aasiasta, ja heillä on hyvin vaihtelevat koulutustaustat. Jotkut osallistujista ovat suorittaneet peruskoulua vastaavan oppimäärän, kun taas toisten opiskelu on keskeytynyt tai muuttunut mahdottomaksi sotien, konfliktien tai patriarkaalisten käsitysten vuoksi. Ennsér-Kananen tekee kyseisessä oppilaitoksessa viiden vuoden mittaista tutkimusta ja sai mahdollisuuden opettaa yhteiskunnallisia asioita osana ensimmäisen vuosikurssin opintoja. Tutkimus toteutetaan kriittisenä etnografiana, jonka menetelminä käytetään luokkahuonehavainnointia, avoimia haastatteluja ja keskusteluja osallistujien kanssa sekä nauhoituksia luokkahuonevuorovaikutuksesta. Tarkoituksena on ymmärtää oppilaitoksessa esiintyviä valtasuhteita, kielellisiä käytänteitä sekä episteemisen tiedon legitimizeettiä. Yksi keskeinen kysymys on, kenen tiedolla on merkitystä.

Aineistoesimerkit

Esimerkissä 1 Puolasta kotoisin oleva 44-vuotias Paulina kertoo keskustelustaan bussissa kohtaamansa naisen kanssa. Keskustelu liittyy kotoutumiseen ja siihen, mikä Paulinan mielestä tekee kotoutumisesta haastavampaa. Suomessa jo yli viisi vuotta asunut Paulina oli suorittanut Puolassa maisterintutkinnon ennen muuttamistaan Suomeen. Hän puhuu puolan, englannin ja venäjän kielten lisäksi sujuvaa suomea. Tämä katkelma on valittu sen vuoksi, että se havainnollistaa mielestämme hyvin eritasoisia ihonväriin ja etnisyyteen liittyviä jokapäiväisiä toiseuttamisen prosesseja sekä sitä, miten edellä mainitut seikat heijastuvat siirtolaisnaisten toimijuuteen. Haastattelu tehtiin alun perin englanniksi, ja Iikkanen on kääntänyt sen suomen kielelle. Alkuperäinen englanninkielinen haastattelukatkelma löytyy Liitteestä 1.

”Minulla oli muutama kuukausi sitten mielenkiintoinen keskustelu. Olin menossa johonkin bussilla poikani kanssa, ja minua vastapäätä istui hijabiin pukeutunut nainen. Poikani hymyili naiselle, ja tämä sanoi jotakin pojastani. Sitten hän kysyi minulta jotakin suomeksi –

hän puhui aika hyvää suomea – ja sitten aloin jutella hänen kanssaan. Hän oli raskaana, joten aloimme puhua lasten saamisesta ja siitä miten kaikki menee. Muutaman pysäkin jälkeen hän kysyi minulta: mutta sinä et ole suomalainen, ethän? Sanoin, että en tietenkään, olen Puolasta. En tiedä kuuliko hän sen aksentistani vai miten, ja sitten hän sanoi: ”Niin, koska suomalaiset eivät puhu meille.” Sitten ajattelin, että minulle se ei tietenkään ole iso juttu, koska kukaan ei tiedä, etten ole suomalainen ennen kuin alan puhua. [...]

Mutta ihmiset joilla on erivärinen iho, tai vaatteet, leimautuvat tietysti helposti jonkin verran. Jopa ihmiset, jotka eivät ole, ei ole kyse rasismista, vaan ihmiset ovat vain hieman peloissaan, koska he luulevat, että heidän pitäisi ehkä puhua englantia tai jotain muuta kieltä, ja ehkä se on näin, että kaikki on jotenkin vaikeampaa, jos et ole selvästi osa ryhmää.” (Paulina, 44, Puola, marraskuu 2015)

Pintapuolisesti katsottuna esimerkki 1 havainnollistaa, miten näennäisestä kotoutumistoimien hyvästä sujuvuudesta huolimatta monien siirtolaisten arki on täynnä ulossulkemisen ja sivuutetuksi tulemisen kokemuksia (esim. Iikkanen 2020). Hijabiin pukeutuneen naisen kommentti herätti Paulinan huomaamaan, miten helposti hän halutessaan sulautuu valtaväestöön, kun taas erinäköiselle tai eri tavalla pukeutuneelle ihmiselle sellainen on mahdotonta. Useat tutkimukset osoittavatkin, että valtaväestöstä poikkeava ulkonäkö saattaa altistaa siirtolaisia erilaisille toiseuteen liittyville luokitteluille (mm. Huttunen 2004; Koskela 2014) ja kaventaa heidän toimijuuttaan. Esimerkiksi Kaisu Koskela (2014) havainnoi, että eri puolilta maailmaa saapuvista siirtolaisista on muodostunut selkeä hierarkia. Tässä hierarkiassa valkoihoiset, länsimaiset ja korkeasti koulutetut siirtolaiset ovat ”haluttuja” muuttajia ja humanitäärisin perustein tulevat ja etniseltä alkuperältään kauemaksi valtaväestöstä asemoidut muuttajat puolestaan ”ei-haluttuja”. Yllä oleva esimerkki havainnollistaa tätä vastakkainasettelua. Luokitteluista huolimatta, tai ehkä niistä johtuen, esimerkissä esiintyvien naisten välinen yhteenkuuluvuuden tunne ja toimijuus rakentuvat hyvin pitkälti heidän suomalaista yhteiskuntaa kohtaan tuntemansa ulkopuolisuuden kautta. Molempien osalta toimijuus mahdollistuu myös suomen kielen

oppimisen myötä. Toisaalta hyväkään kielitaito ei anna heille tasavertaisia mahdollisuuksia toteuttaa omaa toimijuuttaan.

Esimerkissä 2 Paulina kommentoi haastattelun kuluessa siirtolaisnaisten toimijuutta myös näin:

”Mielestäni se riippuu myös naisista, eli mitä he ajattelevat itsestään ja mitä he haluavat tehdä, ja miten, haluavatko he olla erillään vai haluavatko he kotoutua.” (Paulina, 44, Puola, marraskuu 2015)

Kielen oppimisen on perinteisesti ajateltu olevan yksi kotoutumisen tärkeimpiä mittareita. Suomen viranomaisten mukaan paikallisen kielen osaaminen mahdollistaa laajamittaisen yhteiskunnallisen osallisuuden (Kotoutuminen.fi-verkkosivusto). Kielen opetuksen järjestäminen mainitaan myös laissa kotoutumisen edistämisestä (työ- ja elinkeinoministeriö 2010). Huomattavasti vähemmän on kiinnitetty huomiota siihen, mihin siirtolaisten ajatellaan kotoutuvan. Jos ajatellaan muita kotoutumiseen liittyviä tavoitteita, kuten verkostojen luomista, tavoitteen saavuttaminen voi olla jopa helpompaa hieman ”puutteellisella” kielitaidolla (vrt. puutediskurssi, Anthias ym. 2013), koska sen kautta mahdollistuu kuuluminen siirtolaisnaisten ryhmään. Esimerkissä 2 korostuu siirtolaisnaisten oma toimijuus, ja Paulina ottaa siinä kantaa kotoutumisen mittareihin: tavoitteet eivät kaikilla siirtolaisnaisilla ole suinkaan samanlaiset. Näiden kahden esimerkin tapaiset arkiset kohtaamiset havainnollistavat jaettujen kokemusten – toisaalta yhteiskunnallisen ulkopuolisuuden ja suomen oppijan sekä toisaalta äitiyden – mahdollistamaa toimijuutta (ks. myös Intke-Hernandez 2020). Ne kuvaavat myös sen hyvin eritasoista ilmenemistä siirtolaisnaisten parissa.

Esimerkki 3 on peräisin sukupuolirooleihin liittyvältä oppitunnilta kansalaisopistosta, jossa Ennser-Kananen tekee tutkimusta ja toimii opettajana. Tutkimuksen aineistonkeruu on edelleen käynnissä, eikä aineistoa näin ollen ole analysoitu kokonaisuudessaan systemaattisesti. Kyseinen esimerkki on valittu siitä syystä, että ryhmän naiset puhuivat tässä yhteydessä äitiyden kokemuksista ensimmäistä kertaa. Ryhmässä oli noin 25 opiskelijaa Iranista, Irakista, Syyriasta, Eritreasta, Somaliasta, Nigeriasta ja Burkina Fasosta. He olivat asuneet Suomessa 2–5 vuoden ajan. Keskustelua herättääkseen Ennser-Kananen oli tehnyt

etukäteen diaesityksen, johon hän oli tarkoituksella koonnut provosoi-
viksi arvelemiaan väittämiä. Ensimmäinen väittäjä kuului näin: ”Naiset
ovat parempia hoitamaan lapsia kuin miehet.” Sen sijaan, että väittäjä
olisi tuonut esiin erilaisia näkökulmia, luokassa olevat naiset ilmaisi-
vat välittömästi olevansa samaa mieltä (”Totta! Totta!”). Kun Enns-
er-Kananen näytti väittämän valkokankaalla, jotkut naisista nousivat seiso-
maan ja ottivat diasta valokuvan (kenttämuistiinpanot, helmikuu 2021).
Jotta puhumiseen olisi riittävästi aikaa, jokainen ryhmässä olevista nai-
sista sai ensin puhua kolme minuuttia, ja miehiä pyydettiin kuuntele-
maan, sitten roolit vaihdettiin toisin päin. Kukaan ryhmässä ei määri-
tellyt sukupuoltaan muuten kuin naiseksi tai mieheksi. Naiset alkoivat
pian puhua yksi kerrallaan¹.

W1: OK. When when a woman are is pregnant and when uh she has
a baby and uh she give her milk and uh all the night and her baby is
near of she and uh all of the baby life lapset life yes we know that a
woman uh yes a woman hoitan.

W2: Äiti paljon nautan lapsia tekee ruokaa pesee vaateet uh puhuvat
ja mies ei, okei. Mies on ulkona, ei sisällä [...].

W3: Uh Nai- Nai- naiset voi auttaa lapsi koska uh nai- nai- nai uh
vauva on sisäll’ [points to stomach] ja [...] yhdeksän kuukautta ja hän
kuun-uuntelee mitä ongelmia tule vauva tällä [points to stomach] ja
äiti auttaa lapsi koska hän [...] ei kuuntelee vaikea ja voi auttaa lapsi
mene hyvin ei tule ongelmia koska hän on äiti. Hyvä kiitos. [...]

W4: Äiti lapset paljon rakastan ja mm uh lapset sairas äiti ei kiva saira
lapset uh ... äiti ei hyvä paljon ... äiti ei lapset ei hyvä äiti ei hyvä, uh
lapset hyvä äiti hyvä.

[...].

1 Esimerkki on jätetty alkuperäiseen muotoonsa havainnollistamaan tut-
kimusympäristölle tyypillistä kielenkäyttötilannetta, jossa monikielisyyttä
hyödynnetään taitavasti. Emme halua häivyttää tätä alkuperäisen katkel-
man erittäin oleellista piirrettä, koska mielestämme jotain sellaista, mikä ei
alun alkaenkaan ole ollut rikki, ei pidä yrittää korjata. Aineistoesimerkkiä
ei edes ole mahdollista kääntää siten, että pystyisimme säilyttämään alku-
peräisen keskustelun dynamiikan kautta ilmi tulevat taitavat limittäiskieli-
syyden (*translanguaging*) prosessit.

W5: Sama äiti hyvä lapsi hyvä, lapsi sairas äiti ei ei nuku ei uh [...].
(Nauhoitus luokkatilanteesta, helmikuu 2021)

Tämä osa oppituntia ei sujunut Ennser-Kanasen suunnitelmien mukaan. Ryhmän naiset olivat samaa mieltä väittämän kanssa, koska se vahvisti heidän mielipiteensä ja kokemuksensa: he puhuivat äidin ja lapsen erityisestä suhteesta raskaana olemisen, imettämisen ja lapsen hoidon näkökulmasta. Näitä perusteluja ei kuitenkaan käytetty liittämään äitiyttä biologiaan, vaan kuvaamaan äidin ja lapsen välisiä läheisiä ja ainutkertaisia siteitä. Naiset kuvasivat sitä, miten äidin ja lapsen hyvinvointi ovat sidoksissa toisiinsa (”lapset ei hyvä äiti ei hyvä, uh lapset hyvä äiti hyvä”). He myös korostivat äiti–lapsi–siteen ilmenemistä syvänä rakkautena ja läheisyytenä, joka on luonnollista, helppoa ja itsestäänselvää (”äiti auttaa lapsi koska hän [...] ei kuuntelee vaikea ja voi auttaa lapsi [...] koska hän on äiti”). On tärkeää huomata, että yllä kuvatussa tilanteessa kaikki ryhmän naiset puhuivat. Puheenvuoroaan käyttivät myös sellaiset naiset, joilla ei ollut lapsia tai jotka olivat yleensä hiljaa oppitunneilla.

Valkoihoisina naistutkijoina voimme tulkita tämän aineiston todisteeksi siitä, että sosioekonomisesti epäedullisilta alueilta, kuten Afrikan mantereelta ja keskisestä Aasiasta, tulevat naiset jäävät helposti kiinni perinteisiin sukupuolirooleihin. Meidän olisi myös mahdollista päätellä, että he sitovat nämä roolit lähtömaidensa tapoihin ja käytänteisiin, jotka heijastavat naisten heikkoa asemaa. Toisaalta tällainen tulkinta ei ota huomioon naisten toimijuutta kotioloissa eikä luokkatilanteessa ja tekee heistä ”haavoittuneita”. Lisäksi tällainen tulkinta toistaa jaottelua ”meihin” ja ”heihin”, joka kertoo sekä epätasa-arvoisesta tutkija–osalistuja- että opettaja–opiskelija–suhteesta.

Yllä kuvattu tulkinta on ongelmallinen, koska se jättää huomiomatta siirtomaavaltan liittyvät sarron ja partiarkkaalisuuden prosessit. Se kertoo siirtomaavallan aikaisesta ajattelusta, jonka mukaan rodullistetut siirtolaiset eivät koskaan pääse eroon toiseuden leimastaan. Tällöin heidät nähdään vähemmän valistuneina kuin valkoihoiset ja lukijoiden annetaan ymmärtää, että he ovat pelastamisen tarpeessa. Tuoreessa sukupuoleen ja rotuun perustuvasta syrjinnästä pohjoismaisessa kontekstissa kertovassa kokoomateoksessa Pauline Stoltz, Diana Mulinari ja

Suvi Keskinen (2021) sijoittavat hegemonisen feminismin siirtomaavallan aikaisten prosessien yhteyteen suhteessa uusliberalismiin ja kansallismielisyyteen. Kuten Ulrika Dahl (2021) on samassa teoksessa linjannut, valkoihoinen pohjoismainen feminismi on vahva ulossulkemisen ja mukaan ottamisen mekanismi, joka on muokannut voimakkaasti akateemista yhteisöä. Valkoihoisten naistutkijoiden on oltava selvillä tästä dynamiikasta, mikäli pyrimme työmme kautta purkamaan tutkimuksen tuottamaa rotuun ja sukupuoleen perustuvaa syrjintää. Se auttaa myös löytämään merkityksellisempiä – ja tätä kautta ehkä myös tutkimiamme yhteisöjä paremmin palvelevia – tapoja tulkita aineistojamme.

Aiempi siirtolaisnaisiin kohdistunut tutkimus on nostanut esiin jännitteitä yhtäältä kodin piirissä esiintyvän vallan sekä toisaalta sosiaalisen eristäytyneisyyden ja syrjinnän välillä. Esimerkiksi Paula Pustułkan ja Agnieszka Trąbkan (2018) tutkimuksessa Puolasta kotoisin olevien siirtolaisäitien ja heidän lastensa kokemuksia analysoidaan äidillisen vallan kautta. Tutkijat määrittelevät tämän vallan mahdollisuutena tuottaa muutosta modernia äitiyttä luonnehtivan voimautumisen (vallankäyttö suhteessa lapsiin) ja toisaalta voimattomuuden (äitiyden instituution sekä ympäröivän yhteiskunnan patriarkaalinen luonne) yhdistelmän kautta. Pustułkan ja Trąbkan tutkimusasetelma mahdollistaa siirtolaisäitien kokemusten monitahoisen tarkastelun ja tuo hyvin esiin, miten ne sijoittuvat vallan ja vallan puutteen risteyskohtiin. (Pustułka & Trąbka 2018, 671.)

Oma aineistomme herättää kysymyksiä tavanomaisesta tavasta jakaa äidillistä valtaa yksityisen ja julkisen välillä. Jo nämä lyhyet aineistoesimerkit osoittavat, että siirtolaisäidit pystyvät ylittämään yksityisen ja julkisen elämänpiirinsä välisiä raja-aitoja tuomalla äidillistä toimijuuttaan esiin julkisesti eri yhteyksissä, kuten matkustaessaan bussilla tai opiskellessaan kieltä. Vaikka tämänkaltaisen toimijuus ei poista yhteiskunnallisen sorron olemassaoloa, herää kysymys, voisiko tutkimusaineistoja tulkita muillakin tavoilla. Siirtolaisperheisiin ja äiteihin kohdistuva sukupuoleen perustuva syrjintä on ehdottomasti tunnustettava. On huomioitava erityisesti se, miten syrjintä korostuu maahanmuuton prosesseissa (esim. Huang 2019; Parreñas 2005). Tutkimuksensa osallistujiin nähden sosiaalisesti etuoikeutetussa asemassa olevien tutkijoiden tulee kuitenkin olla erityisen tarkkana, etteivät he vahingossakaan aliarvioi siirtolaisnaisten toimijuutta tutkimuksessaan.

Esimerkiksi Minna Intke–Hernándezin ja Gunilla Holmin (2015) tutkimus siirtolaistaustaisille äideille suunnatusta suomen kieleen ja suomalaiseen yhteiskuntaan liittyvästä koulutuksesta kritisoi sitä etnosentristä tapaa, jonka ohjaajat olivat omaksuneet kurssilla läpikäytävien sisältöjen osalta. Kyseisellä kurssilla pyrittiin esittämään suomalaiset, (keskiluokkaiseen) kulttuuriin, lastenkasvatukseen ja ravitsemukseen liittyvät toimintatavat lähtökohtaisesti hyvinä ja oikeina. Siirtolaisnaisten toimintatavat ja perinteet puolestaan nähtiin virheellisinä ja väärinä. Koulutustaustalla vaikuttaa olevan tässä suuri merkitys, sillä ainoastaan pidemmälle koulutetut ja keskiluokkaan kuuluvat naiset uskaltautuivat kyseenalaistamaan ja haastamaan kurssin ohjaajien näkökulmia. Tämä esimerkki haastaa myös tutkijat tarkastelemaan omia historiallisesti muotoutuneita, jatkuvasti muuttuvia ja epätäydellisiä lähtöoletuksiaan siirtolaisnaisten toimijuuden puutteesta ja haavoittuvuudesta kriittisessä valossa (Ennsner–Kananen & Pettitt 2017). Valtautumisen ja emansipaation edellytyksenä on täten tutkijoiden oman vallan ja epäoikeudenmukaisten rakenteiden ylläpitoon liittyvän osallisuuden kriittinen tarkastelu.

Voimme myös tarkastella yllä olevia kuvauksia äitiydestä toimijuuden näkökulmasta. Palataksemme luvun alussa esitettyyn Laura M. Ahearnin (2001) määritelmään toimijuudesta, siirtolaisnaisten ”kyky toimia” opiskelijoina, äiteinä tai tutkimukseen osallistujina ansaitsee tutkijoiden huomion. Se myös haastaa miettimään keinoja näiden ”sosiokulttuurisesti välittyneiden” tilojen (Ahearn 2001, 112) luomiseen ja laajentamiseen tutkimuksen kautta. Tästä näkökulmasta katsottuna naisten luonnollinen, syvä ja ainutlaatuinen suhde lapsiinsa tai heidän roolinsa perheessä eivät suinkaan ole seikkoja, joista heidät pitäisi vapauttaa. Päinvastoin: tämä on, tai se voisi olla, nimenomaan vapautumisen tila. Tällainen tulkinta ei poissulje huolta siitä, että naisilla tulee olla mahdollisuus osallistua koulutukseen, päästä työmarkkinoille, saada terveyspalveluita sekä osallistua kodin ulkopuoliseen elämään. Vaikka on ehdottoman tärkeää huomioida järjestelmätason ongelmat siirtolaisnaisille suunnatuissa tukitoimissa, on mielestämme suuri vääryys sivuuttaa siirtolaisäitien oma toimijuus sekä tutkimuksessa että yhteiskunnallisissa päätöksentekoprosesseissa (ks. myös Intke–Hernández 2020).

Matkalla tiedonjanosta oikeudenmukaisuuteen

Tässä luvussa olemme analysoineet muutamia aineistoesimerkkejä kiinnittäen erityistä huomiota siirtolaisnaisten toimijuuteen. Haavoittuvuuteen ja haavoihin keskittyvä tutkimus voi joko tahallisesti tai tahattomasti jättää huomioimatta monia osallistujien elämän osa-alueita, kuten jokapäiväiset rutiinit, onnistumiset, juhlat ja saavutukset. Miten näitä asioita voitaisiin huomioida paremmin myös silloin, kun ne eivät ole tutkimuksen pääkohde? Entä voisivatko ne sittenkin olla tutkimuksen pääkohde? Tutkijoiden tulee olla tarkkana siinä, miten he kertovat tutkimuksensa osallistujista akateemiselle yhteisölle ja suurelle yleisölle. Tutkimustulokset on myös tärkeää sijoittaa kontekstiinsa sekä pitää huolta siitä, että esitystapa on riittävän yksityiskohtainen. Tutkimuksen kohteena olevan yhteisön tulisi myös hyötyä tutkimuksesta jollain tavalla. Sekä haavat että toimijuus ovat osa samaa kokonaisuutta, ja tämän moninaisuuden tulee näkyä työssämme. Tuckia ja Yangia (2014, 224) lainataksemme yksi syy pidättäytyä tutkimuksen tekemisestä kiteytyy tilanteissa, joissa ”alistettujen annetaan kyllä puhua, mutta heille annetaan mahdollisuus puhua ainoastaan kärsimyksestään”.

Tämä luku perustuu rajalliseen aineisto-otokseen, jonka tarkoituksena ei ole esittää yleistyksiä vaan tuoda esimerkinomaisesti esiin vaihtoehtoisia näkökulmia analysoida tutkimusaineistoja osallistujien omista lähtökohdista. Samalla haluamme tarkastella kriittisesti tutkimuksen tekoon liittyviä vallankäytön kysymyksiä koko tutkimusprosessin aikana – aina aineiston keräämisestä tutkimusraportin kirjoittamiseen. Useat tutkijat (mm. Ennser-Kananen & Pettitt 2017; Intke-Hernández & Holm 2015; Pustulka & Trąbka 2018) ovat jo lähestyneetkin aineistojaan tähän tapaan, mutta tutkijoiden valtaan tulkita aineistoa tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota. ”Tulkitessaan” aineistoa tutkijat toimivat omien näkemystensä, maailmankuvansa sekä yleismaailmallisen tutkimukseen ja elämään suhtautumisensa mukaisesti. Toisin sanoen he tuovat väistämättä omat lähtökohtansa mukaan prosessiin. Mikäli tätä ei huomioida ja tarkastella kriittisesti, tilanne voi olla ongelmallinen. Hyvistä tarkoituseristä huolimatta se voi vahvistaa olemassa olevia hierarkioita tutkijoiden ja tutkimukseen osallistuvien välillä – etuoikeutettujen sekä sellaisten ihmisten välillä, joilla ei ole pääsyä yhteiskunnallisiin valta-asemiin (Ennser-Kananen & Saarinen 2020).

Tarkoituksemme ei ole vähätellä siirtolaisnaisten haavoittuvuutta ja siihen liittyvää tutkimusta. Päinvastoin uskomme, että järjestelmätason syrjinnän ja ulossulkemisen huomioiminen on olennainen ja tärkeä askel kohti yhteiskunnallista muutosta. Tuckia ja Yangia (2014, 223) jälleen lainataksemme ”jos rikos halutaan tehdä tekemättömäksi, se voidaan joutua nimeämään”. Mielestämme on kuitenkin tärkeää, että emme jää kiinni yksilöiden tai yhteisöjen haavoittuvuuteen tai haavoihiin, vaan esitämme kriittisiä kysymyksiä lisätutkimuksen todellisesta tarpeesta ja siitä, onko tutkimus oikea keino ongelmien ratkaisemiseksi. Mikäli tutkimus suunnitellaan ja toteutetaan kritiikittömästi vain sen vuoksi, että jokin ilmiö on ”kiinnostava”, riskinä on helposti sensaatiohakuisuus. Tällaisessa tapauksessa palvellaan ainoastaan tutkijoiden tai tutkimusyhteisön intressejä sen sijaan, että edistettäisiin oikeudenmukaisuutta ja muutosta osallistujien näkökulmasta (Tuck & Yang 2014). Vaihtoehtoisia toimintatapoja ovat esimerkiksi olemassa olevan tutkimuksen vieminen käytäntöön, aktivismi sekä sosiaalisten diskurssien tai institutionaalisten rakenteiden kritisointi sekä pyrkimys muutokseen.

Vaikka onkin tärkeää tunnustaa vähemmistöryhmien ja yksilöiden kärsimys, kaltaisillemme rodullisesti, sosioekonomisesti, kielellisesti ja kansalaisuuden osalta etuoikeutetuille tutkijoille tämän tunnustamisen tulisi kulkea käsi kädessä yhteiskunnalliseen muutokseen tähtäävän toiminnan kanssa. Tähän kuuluu itsekriittinen suhtautuminen siihen, miten tietoa ja kokemuksia kerätään ja esitetään. Tähän kuuluu itsestään selvästi myös valmius jättää jotakin esittämättä. Jaamme Tuckin ja Yangin (2014, 232) ajatuksen siitä, että akateeminen yhteisö ei edes ansaitse tietää aivan kaikkea. Pelkkään tiedonjanoon perustuvassa tutkimuksessa on suuri hyväksikäytön vaara. Tämän sijasta omia lähtökohtiaan, etuoikeuksiaan ja mahdollista haitan aiheuttamista tutkimuksen osallistujille tulisi arvioida kriittisesti jokaisen tutkimusprosessin osalta aivan samoin kuin tutkimuksen lähtökohtia suhteessa osallistujien tarpeisiin ja kiinnostukseen. Johanna Leinonen kumppaneineen (2020) tarjoaa pakolaisuuden tutkijoille joitakin hyödyllisiä näkökohtia, jotka mahdollistavat edellä mainitun kaltaisen tutkimuseettisen reflektoinnin.

Välillä haavojen on parempi antaa parantua rauhassa kuin repiä niitä uudelleen auki. Haavat ovat osa elämää, mutta siihen kuuluu paljon muutakin. Haluamme herättää keskustelua siitä, miten muualta Suo-

meen muuttaneiden kokemuksia voitaisiin käsitellä myös voimaannuttavista näkökulmista, nähden siirtolaiset itsenäisinä toimijoina, jotka rakentavat aktiivisesti – haavoistaan huolimatta – uutta elämää itselleen ja läheisilleen. Soveltavan kielentutkimuksen (ja aikuiskasvatuksen) piirissä on kiinnitettävä enemmän huomiota järjestelmätason väkivaltaan sekä erilaisiin kieleen liittyviin alistamisen prosesseihin, jotka tosiasiaassa eivät koskaan liity pelkästään kieleen. Toinen tärkeä aihepiiri, johon tutkimuksessa tulisi keskittyä nykyistä enemmän, liittyy siihen, minkälaisen toiminnan katsotaan tietyssä asiayhteydessä olevan standardinmukaista, normaalia tai kyvykästä (Canagarajah 2018). Näin ollen huomiota tulisi kiinnittää muun muassa sukupuoliin, valkoihoisuuteen, suomalaisuuteen, fyysiseen toimintakykyyn, menestykseen, kotoutumiseen ja terveyteen liittyvien käsitysten kyseenalaistamiseen ja avaamiseen. Samassa yhteydessä tulisi käsitellä sitä, miten vahvasti edellä mainitut ilmiöt kytkeytyvät toiseuttamisen, paremmuuden ja pelastamisen ideologioihin (Keskinen ym. 2019).

Kirjallisuus

- Ahearn, Laura M. (2001) Language and agency. *Annual Review of Anthropology* 30, 109–137.
- Ahmad, Akhlaq (2020) When the name matters: An experimental investigation of ethnic discrimination in the Finnish labor market. *Sociological Inquiry* 90 (3), 468–496.
- Ala-Kauhahuoma, Mika & Pitkänen, Sari & Ohtonen, Jukka & Ramadan, Farid & Hautamäki, Lotta & Vuorento, Mirkka & Rinne, Hanna (2018) Monimenetelmäinen tutkimus kotouttamistoimenpiteiden toimivuudesta. Helsinki: Eduskunnan tarkastusvaliokunta. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/trvj_1+2018.pdf
- Anthias, Floya & Kontos, Maria & Morokvasic-Müller, Mirjana (2013) Introduction. Teoksessa Floya Anthias, Maria Kontos & Mirjana Morokvasic-Müller (toim.) *Paradoxes of integration: female migrants in Europe*. Dordrecht: Springer, 1–16.
- Bakhtin, Mikhail (1984) *Problems of Dostoevsky's poetics*. (Kääntänyt C. Emerson). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Canagarajah, Suresh (2018) Yet “Another fucking cancer diary:” Embracing language incompetence and disability. DSSA-luento AAAL-konferenssissa

- Chicagossa. <https://www.youtube.com/watch?v=jgohn7mhVT0>
- Carbado, Devon & Crenshaw, Kimberlé & Mays, Vickie & Tomlinson, Barbara (2013) Intersectionality: Mapping the movements of a theory. *Du Bois Review: Social Science Research on Race* 10 (2), 303–312.
- Cho, Sumi & Crenshaw, Kimberlé & McCall, Leslie (2013) Toward a field of intersectionality studies: Theory, applications, and praxis. *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 38 (4), 785–810.
- Christensen, Ann-Dorte & Jensen, Sune Qvotrup (2012) Doing intersectional analysis: methodological implications for qualitative research. *NORA-Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 20 (2), 109–125.
- Cole, Alyson (2016) All of us are vulnerable, but some are more vulnerable than others: The political ambiguity of vulnerability studies, an ambivalent critique. *Critical Horizons* 17 (2), 260–277.
- Crenshaw, Kimberlé (1989) Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum* 1 (8), 139–167.
- Dahl, Ulrika (2021) Nordic academic feminism and whiteness as epistemic habit. Teoksessa Pauline Stoltz, Diana Mulinari & Suvi Keskinen (toim.) *Feminisms in the Nordic region: Neoliberalism, nationalism, and decolonial critique*. Cham: Palgrave Macmillan, 113–133.
- Deters, Ping & Gao, Xuesong (Andy) & Miller, Elizabeth R. & Vitanova, Gergana (2014) *Theorizing and analyzing agency in second language learning: Interdisciplinary approaches*. Bristol: Multilingual Matters.
- Ennsner-Kananen, Johanna (2020) A lesson in teaching English while white. *TESOL Journal* 11(4). <https://doi.org/10.1002/tesj.558>
- Ennsner-Kananen, Johanna & Halonen, Mia & Saarinen, Taina (2021) “Come join us, and lose your accent!”: Accent modification courses as hierarchization of international students”. *Journal of International Students* 11(2), 322–340.
- Ennsner-Kananen, Johanna & Pettitt, Nicole (2017) “I want to speak like the other people”: Second language learning as a virtuous spiral for migrant women? *International Review of Education*, 63(4), 583–604.
- Ennsner-Kananen, Johanna & Saarinen, Taina (2020) Ambivalent English: What we talk about when we think we talk about language. *Nordic Journal of English studies* 19(3), 115–129.
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2018) *Second European Union minorities and discrimination survey. Being black in the EU*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-being-black-in-the-eu_en.pdf. Luettu maaliskuussa 2022.

- Fawcett, Barbara (2009) Vulnerability: Questioning the certainties in social work and health. *International Social Work* 52 (4), 473–484.
- Ferrarese, Estelle (2016) The vulnerable and the political: On the seeming impossibility of thinking vulnerability and the political together and its consequences. *Critical Horizons* 17 (2), 224–239.
- Flores, Nelson & Rosa, Jonathan (2015) The raciolinguistic catch-22. <https://www.hepg.org/blog/the-raciolinguistic-catch-22><https://www.hepg.org/blog/the-raciolinguistic-catch-22>. Luettu marraskuussa 2021.
- Huang, Shu-Yi (2019) *Being a mother in a strange land: Motherhood experiences of Chinese migrant women in the Netherlands*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Huttunen, Laura (2004) Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa Anna Kulmala, Laura Huttunen, Arja Jokinen, Heli Valokivi, Anni Vanhala, Suvi Raitakari, Anna Rastas & Kirsi Juhila (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta: neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Tampere: Vastapaino, 134–154.
- Iikkanen, Päivi (2020) The role of language in integration. A longitudinal study of migrant parents' trajectories. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Intke-Hernández, Minna (2020) *Maahanmuuttajaäitien arjen kielitarinat. Etnografinen tutkimus kieliyhteisöön sosiaalistumisesta*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Intke-Hernández, Minna & Holm, Gunilla (2015) Migrant stay-at-home mothers learning to eat and live the Finnish way. *Nordic Journal of Migration Research* 5 (2), 75–82.
- Karinen, Risto & Luukkonen, Tuomas & Kortelainen, Jeremias & Korhonen, Nita & Luomala, Noora (2020) ”Kaikki toimi kohdallani”. Selvitys kotoutumispalveluita koskevista näkemyksistä. Uudenmaan ELY-keskus. <https://www.doria.fi/handle/10024/178050>. Luettu elokuussa 2020.
- Keskinen, Suvi & Tuori, Salla & Irni, Sari & Mulinari, Diana (2009) Introduction. Teoksessa Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sari Irni & Diana Mulinari (toim.) *Complying with colonialism: Gender, race and ethnicity in the Nordic region*. Farnham: Ashgate, 16–46.
- Koskela, Kaisu (2014) Boundaries of belonging: Highly skilled migrants and the migrant hierarchy in Finland. *Journal of Finnish Studies: International Highly Skilled Migration: The Case of Finland* 17 (1–2), 19–41. https://www.shsu.edu/eng_ira/finnishstudies/Finnish%20Tables%20of%20Content/JoFs_Vol%2017.1&2.pdf#page=25 .
- Kotoutuminen.fi-verkkosivusto. Helsinki: Valtioneuvosto. <https://kotoutuminen.fi>.
- Krivonos, Daria (2019a) *Migrations on the Edge of Whiteness: Young Rus-*

- sian-speaking Migrants in Helsinki, Finland. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Krivonos, Daria (2019b) The making of gendered 'migrant workers' in youth activation: The case of young Russian-speakers in Finland. *Current Sociology* 67 (3), 401–418.
- Kurronen, Sanna (2021) Maahanmuutajanaisten loukku. Elinkeinoelämän valtuuskunta <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2021/02/eva-arvio-030.pdf>. Luettu huhtikuussa 2022.
- Kärkkäinen, Katarzyna (2017) Learning, teaching and integration of adult migrants in Finland. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lainiala, Lassi & Säävälä, Minna (2010) Jos äiti puhuu maan kieltä, hän on kuin kotonaan. Mitä helsinkiläiset pienten lasten vanhemmat ajattelevat kieliopinnoista. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja A1. Helsinki: Helsingin kaupungin opetusvirasto.
- Larja, Liisa (2018) Maahanmuuttajanaiset työmarkkinoilla ja niiden ulkopuolella. Teoksessa *Kotoutumisen kokonaiskatsaus*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 28–42.
- Leinonen, Johanna & Lyytinen, Eveliina & Tiilikainen, Marja & Kmak, Magdalena (2020) Ethics of studying forced migration: Critical questions to consider. <https://liikkeessaylirajojen.fi/ethics-of-studying-forced-migration-critical-questions-to-consider>.
- Migrant Integration Policy Index (2020) <https://www.mipex.eu>. Luettu maaliskuussa 2022.
- Munro, Vanessa E. & Scoular, Jane (2012) Abusing vulnerability? Contemporary law and policy responses to sex work in the UK. *Feminist Legal Studies* 20 (3), 189–206.
- Nordberg, Camilla (2015) Invisibilised visions: Migrant mothers and the reordering of citizenship in a Nordic welfare state context. *Nordic Journal of Migration Research* 5 (2), 67–74.
- OECD (2018) Working together: skills and labour market integration of immigrants and their children in Finland. <https://www.oecd.org/publications/working-together-skills-and-labour-market-integration-of-immigrants-and-their-children-in-finland-9789264305250-en.htm>. Luettu maaliskuussa 2022.
- Parreñas, Rhacel Salazar (2005) The gender paradox in the transnational families of Filipino migrant women. *Asian and Pacific Migration Journal* 14 (3), 243–268.
- Pustulka, Paula & Trąbka, Agnieszka (2018) Private empowerment and public isolation: Power in the stories of migrant 'Mother-Poles'. *Identities* 25 (6), 668–686.
- Pöyhönen, Sari & Tarnanen, Mirja (2015) Integration policies and adult second

- language learning Finland. Teoksessa James Simpson & Anne Whiteside (toim.) *Adult language education and migration. Challenging agendas in policy and practice*. New York: Routledge, 107–118.
- Ramjattan, Vijay A. (2019) Raciolinguistics and the aesthetic labourer. *Journal of Industrial Relations* 61 (5), 726–738.
- Ronkainen, Jussi & Vapalahti, Kati & Tessieri, Enrique (2017) Exploring migration and multicultural education in Finland. Teoksessa Mabel A. Brown (toim.) *The shifting global world of youth and education*. Lontoo: Routledge, 98–111.
- Rosa, Jonathan (2019) *Looking like a language, sounding like a race*. Oxford Studies in Anthropology. New York: Oxford University Press.
- Schinkel, Willem (2018) Against ‘immigrant integration’: For an end to neo-colonial knowledge production. *Comparative Migration Studies* 6 (31). <https://doi.org/10.1186/s40878-018-0095-1>
- Stoltz, Pauline & Mulinari, Diana & Keskinen, Suvi (2021) Contextualising feminisms in the Nordic region: Neoliberalism, nationalism, and decolonial critique. Teoksessa Pauline Stoltz, Diana Mulinari & Suvi Keskinen (toim.) *Feminisms in the Nordic region: Neoliberalism, nationalism, and secolonial critique*. Cham: Palgrave Macmillan, 1–21.
- Tuck, Eve & Yang, K. Wayne (2014) *R-words: Refusing research*. Teoksessa Django Paris & Maisha T. Winn (toim.) *Humanizing research: Decolonizing qualitative inquiry with youth and communities*. Thousand Oaks: SAGE, 223–248.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2010). *Laki kotoutumisen edistämisestä* (1386/2010).
- Viesca, Kara Mitchell & Teemant, Annela & Alisaari, Jenni & Ennsner-Kananen, Johanna & Flynn, Naomi & Hammer, Svenja & Perumal, Ratha & Routarinne, Sara (2022) Quality content teaching for multilingual students: An international examination of excellence in instructional practices in four countries. *Teaching and Teacher Education*, 113. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2022.103649>
- Vuori, Jaana (2012a) Arjen kansalaisuus, sukupuoli ja kotouttamistyö. Teoksessa Suvi Keskinen, Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press, 235–262.
- Vuori, Jaana (2012b) Guiding migrants to the realm of gender equality. Teoksessa Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sari Irni & Diana Mulinari (toim.) *Complying with colonialism: Gender, race and ethnicity in the Nordic region*. Farnham: Ashgate, 207–223.

Liite 1 Haastatteluesimerkit (englanninkieliset alkuperäisversiot)

Haastatteluesimerkki 1

“Well, you know I had an interesting conversation with someone few months ago, I was going with [my son] somewhere on the bus [...] and just opposite to me was a woman in hijab and [my son] smiled at her and was looking and she said something that, about [my son], she asked something in Finnish, she was speaking pretty good Finnish and then I started talking to her, and she was pregnant, so we started talking about having children, and like how it goes et cetera, and then after a few bus stops she asked me, but you are not Finnish are you? And I said no, of course not, I’m from Poland, I don’t know if she heard it from my accent, or whatever, and, and she said, yeah, because Finns don’t talk to us, [both Polina and I laugh] and then I thought that, yeah, like for me of course, it’s not a big deal because no-one knows that I’m not Finnish, until I start speaking.

Haastatteluesimerkki 2

I think that it partly depends on women, like, how they think about themselves and what they want to do, and how, do they want to keep apart or do they want to get integrated.